

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ

КЛЮЧОВІ ОБ'ЄКТИ

- 1) прибутковий будинок Л. І. Дерев'єва (1890);
- 2) прибутковий будинок Барака (кін. XIX ст.);
- 3) Польський народний дім (Dom Ludowy, 1929);
- 4) особняк І. Шпігеля (поч. XX ст.);
- 5) будівля Олексіївського реального училища (в 1919-1920 роках навчався письменник М. Трублаїні);
- 6) собор Різдва Пресвятої Богородиці (1837).

ОПИС КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

Місто Хмельницький свою нинішню назву отримало 1954 року, а перша згадка про нього (Плоскирів – Плоскирівці – Плоскирів – Проскурів) належить до 1431-го. Містечко розташовувалося неподалік Чорного шляху. Неодноразово знищувалося й відбудовувалося. У місцевому фольклорі збереглися згадки про татарські набіги. У місті розміщувалися фортифікаційні споруди. Під час повстань 1648–1654 років на той час польське містечко було стерте з лиця землі козацькими загонами під орудою Максима Кривоноса та Данила Нечая. У різні періоди місто було частиною Речі Посполитої, Османської й Російської імперій.

Із 1665 року до кінця XVIII ст. ним володіла родина польських магнатів Замойських, родинний герб яких став основою герба Проскурова та сучасного Хмельницького.

1822 року місто винищила страшна пожежа. Новий план забудови Проскурова затвердив імператор Олександр I (1824). У 1837 році на місці згорілої церкви постав новий собор – церква Різдва Богородиці. Нині це найдавніша будівля у місті.

Значний внесок у історію міста зробили польська та єврейська громади. Серед 300 будівель міської забудови II пол. XVIII ст. 184 належали євреям. А посаду міського голови до 1920-го обіймали особи виключно польського походження.

Культурну спадщину міста становлять 115 об'єктів архітектури, що представляють забудову минулого століття. До нематеріальної культурної спадщини належить мазурська говірка, поширена серед нащадків переселенців з польської Мазовії й Куяв.

ОБ'ЄКТИ СПІЛЬНОЇ БАГАТОНАЦІОНАЛЬНОЇ ТА БАГАТОКУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

Польський народний дім (1929); готель «Континенталь» С. Вассермана (1910–1912); особняк С. Маранца (1880-ті), в якому на поч. XX ст. відбувались засідання міського Громадського зібрання; особняк М. Шильмана (поч. XX ст.); готель «Сільва» (кін. XIX ст.); Єврейське училище (поч. XX ст.); комплекс цегельного заводу Ш. Гальперіна (1890-ті); будинок В. Епштейна (кін. XIX ст.).

Прибуткові будинки: Л.І. Дерев'єва (1890); Барака (кін. XIX ст.); Зільбермана (кін. XIX ст.); Л. Хаселева (1898); Д. Левіта (1890) Театр Б. Шильмана (1907); будинок (1897), у якому на поч. XX ст. мешкав міський голова М. Сікора.

ПОРАДИ ТУРИСТАМ

Планується запуск ТІЦ і порталу в жовтні 2020 року (розміщення – на розі вулиці навпроти Жовтневого і навпроти Пасажу).

Популярним є туристичний маршрут «10 музеїв в одну лінію». Розроблено для самостійного ознайомлення з містом. Тривалість – від одного дня.

Експурсія «Романтика Проскурівського модерну» ознайомить з архітектурними особливостями давньої (центральної) частини міста на зразках найбільш упізнаваних і популярних архітектурних об'єктів, що є культурною спадщиною міста.

Експурсія «У пошуках середньовічної Плоскирівської фортеці» – пішохідна, розрахована на одну годину, організована у формі своєрідного квесту місцями ймовірного розташування середньовічних фортифікацій XVI-XVIII ст.

Експурсія пам'ятниками міста «Хмельницький монументальний: від Богдана до Богдана» – розрахована на 2 години, знайомить не лише з пам'ятниками гетьманові, а й із найбільш популярними та самобутніми зразками монументального мистецтва міста Хмельницького.

У місті можна продегустувати живе пиво, яке виготовляється на заводі із 1901 року за автентичними рецептами. Підприємство було закладене німцем Генріхом Кляве. Його продукція швидко здобула визнання серед споживачів і фахівців: пиво отримало золоту медаль та гран-прі на виставці в Брюсселі (1905) та срібну медаль на Донсько-Кубанській сільгоспвиставці у Ростові-на-Дону (1906), а ячмінний солод, відзначений на Всеросійській виставці пивоваріння в Санкт-Петербурзі (1909), увійшов до трійки найякісніших продуктів пивоваріння імперії. До наших днів збереглися майже всі споруди старого заводу.

ЩО ПОЧИТАТИ ПРО МІСЦЕВІСТЬ ТА ПАМ'ЯТКИ

Єсунін С.М. Плоскирів: давня історія. Хмельницький, 2015. 62 с.

Єсунін С.М. Прогулянка Проскуровом. Історичні нариси. Хмельницький, 2008. 160 с. URL: <http://www.khmelnytsky.com/pdf/Esunin.pdf>.

Наше місто // Хмельницька міська рада: офіційний сайт. URL: <https://khm.gov.ua/uk/content/nashe-misto>.

Пісклова Л. Подорож містом і часом. Пам'ятки історії та сучасні осередки культури єврейської спільноти міста Хмельницького. Путівник. Київ: Поліграфіст 2, 2009. 72 с. URL: <https://www.hesedbesht.org.ua/wp-content/uploads/2016/01/db342643c6ec38f4afcc3656a8a61714.pdf>.

Таємниці Хмельвіля: інтерактивний додаток. URL: <https://bitly.su/vOUmVXqR>; <https://apple.co/2ZwaJJd>.

Хмельницький цікавий: карта // Управління культури і туризму Хмельницької міськради. <https://www.kult.km.ua/Karta->

DOM LUDOWY

Пам'ятка архітектури місцевого значення

Охоронний номер: Наказ управління культури, туризму та курортів Хмельницької облдержадміністрації №242 від 15.09.2010 р.

Тип об'єкта: Споруди

Вид об'єкта: Об'єкт архітектури

Попередня назва об'єкта: Dom Ludowy

Сучасна адреса: 29000, м. Хмельницький, вул. Вокзальна, 59

Історична адреса: Село Гречани, вул. Вокзальна, 59

Геолокація: 49.430499, 26.955493

Авторство: Архівні данні не збереглися. Міські архіви були частково вивезені до Ростова на Дону. Документи, що зберігалися у Кам'янці-Подільському, втрачені у пожежі 2003 року

Датування об'єкта: 1928-1929 рр. (дата побудови об'єкта викладена цеглою на фасаді)

Стан пам'ятки: Аварійний стан (в експертному висновку про технічний стан будівлі № 75/2010 від 2010 ДНДПВІ «НДІПроектреконструкція» зазначено, що відповідно до ДБН В 1.2-1.95 технічний стан будівлі визначається як «аварійна ситуація»)

МАТЕРІАЛИ І ТЕХНІКА ВИКОНАННЯ, ОСОБЛИВОСТІ ТЕХНІКИ ВИКОНАННЯ

Будівля належить до так званої цегляної архітектури, характерної для забудови початку XIX ст. Такі будівлі виконувалися без оштукатурювання, нерідко з погляду економії. У такому разі функцію декору виконувала цегляна кладка. Оформлення будівлі відсилає до класичної архітектури, проте елементи були переосмислені відповідно до свого часу та можливостей виконання із цегли. На той період такі класичні елементи, як карнизи, пілястри тощо вже не несли своєї конструктивної функції, а використовувалися суто з декоративною метою. В принципі, стилістично споруда є відображенням процесів, які відбувались у західній архітектурі кінця XIX – поч. XX ст. (історизму, модерну) і які знайшли свій відбиток і в радянській архітектурі.

Головний фасад Dom Ludowy є симетричним, із боковими флігелями, що робить його більш репрезентативним. Натомість задній фасад виконаний стримано, зважаючи на утилітарні потреби. Загалом будинок досить виразний і має потенціал до перетворення, адаптації до сучасних умов, водночас зберігаючи дух і атмосферу періоду свого зведення.

ІСТОРІЯ ОБ'ЄКТА

У XVII ст. власники земель Замойські переселили в ці краї селян із польської Мазовії та Куяв. Частина переселенців одержала землю на захід від Пłosкирова, на колишніх гречаних ланах, від чого поселення отримало назву Гречана.

З середини XIX ст. царська Росія вдається до політики асиміляції місцевого населення. Метричні книги Проскурівського костелу починають вестися російською мовою замість традиційної польської.

Після зміни влади у 1918-1920 роках та запровадження 1923 року політики коренізації, мазури намагаються відновити свою самоідентичність. Новостворена Гречанська польська селищна рада 1926 року переходить на рідну мову й запроваджує документообіг польською. Тоді ж з'являється ідея збудувати в селищі культурно-освітній центр. Із кожного подвір'я на спільну справу збиралося по п'ять карбованців. На той час стільки коштувала корова – неабиякі гроші.

1929 року з'являється Dom Ludowy. Серед глинобитних споруд селища він вирізнявся сучасною архітектурою. Відкриваються семирічна школа й бібліотека. Організовано пункт ліквідації безграмотності, діють різноманітні польські товариства. Та часи Великого терору не оминули польську громаду: 1936 року Dom Ludowy, символ самоідентичності національної меншини, опиняється під тавром «заборонено».

Після набуття Україною незалежності польська громада міста прагне повернути свою власність і розпочинає діяльність з відновлення будинку та перетворення його на культурно-освітній центр.

ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНА ЦІННІСТЬ ПАМ'ЯТКИ

Dom Ludowy є єдиним об'єктом матеріальної культурної спадщини подільських мазурів.

Ця народність жила цілими селами і районами на території України. Були палкими прихильниками католицької віри. Під загрозою фізичного знищення за часів Великого терору не зрадили своїй вірі, мові й культурі. Зберегли та розвинули власну мазурську говірку, що є пам'яткою їх етнічної приналежності. Зберегли прагматичну автентичну культуру й традиції, які майже не змінилися за 300 років.

ЯК ОБ'ЄКТ ВИКОРИСТОВУЄТЬСЯ СЬОГОДНІ

Частини будинку рішенням Хмельницької міської ради передані в оренду: Хмельницькій обласній спільці поляків (300,0 м кв.; до 24.09.2059); ТОВ «Каштан» (168,1 м кв.; до 01.11.2021).

Власником будівлі є Хмельницька територіальна громада міста Хмельницького. Балансоутримувачем виступає Комунальне підприємство Спортивно-культурний центр «Пłosкирів».

ЯК ВІДВІДАТИ

Вхід – за попередньою домовленістю з ГО «Клуб інтелігенції польської Сервус», яка опікується об'єктом (<https://www.facebook.com/kip.serwus>). Експерсію на об'єкті проводять члени організації. Об'єкт перебуває в занедбаному стані, тому експерсія проводиться переважно зовні.

ПОВ'ЯЗАНІ ОБ'ЄКТИ ТА/АБО НЕМАТЕРІАЛЬНА КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА

Мобільна експозиція «Мить, що залишилася в пам'яті», за допомогою якої можна ознайомитися з історією та культурною спадщиною подільських мазурів (розміщується в Спортивно-культурному центрі «Пłosкирів» – м. Хмельницький, вул. Курчатова, 90).

Мазури. Живі історії (<https://mazurstory.com/>) – інформаційний сайт про подільських мазурів (повідомлення, статті, фотографії, родинні історії).

ПРОЄКТИ ТА ІНІЦІАТИВИ, СПРЯМОВАНІ НА АКТУАЛІЗАЦІЮ ОБ'ЄКТА

Підписання меморандуму з відновлення історичної будівлі Dom Ludowy (2018).

Проект «Візуалізація історичної будівлі Dom Ludowy» (грант Генерального консульства республіки Польща в м. Вінниці, 2019).

Проект «Заплутаними стежками історії українських мазур. Мить, що залишилась в пам'яті...» (грант Українського культурного фонду, 2019).

Проект «Dom Ludowy – простір нових можливостей» (у межах проекту ReHERIT, за фінансового сприяння ЄС, 2020).

Проект «Підсвіти будинку – розкази історію міста» (фінансування – Громадські ініціативи міста Хмельницького, 2020).

Організація волонтерського табору (у межах проекту «Будуємо Україну разом», заплановано на 2020-й).

ДОДАТКОВА ІНФОРМАЦІЯ

Dom Ludowy w Chmielnickim. URL: <https://www.facebook.com/DomLudowyChmielnicki>

Історія мазурів. URL: <https://mazurstory.com/>

Стежками українських Мазур.

URL: <https://www.facebook.com/stezhkamymazur/>

reherit.org.ua
Facebook – ReHERIT

Цей матеріал створений за фінансової підтримки Європейського Союзу. Його наповнення є винятковою відповідальністю проекту ReHERIT і не обов'язково відображає погляди ЄС.